

Abaganova, Asel' Orazgalijevna; Dohnal, Josef

Odraz kategorie prostoru a času jako základ formování autorského světa v díle V. Pelevina Svatá kniha vlkodlaka

Opera Slavica. 2018, vol. 28, iss. 1, pp. 5-15

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/138144>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Odras kategorie prostoru a času jako základ formování autorského světa v díle V. Pelevina *Svatá kniha vlkodlaka*

Reflection of the Categories of Space and Time as a Basis for the Formation of the Author's World in the Novel of V. Pelevin "The Sacred Book of the Werewolf"

Asel Orazgalijevna Abaganova — Josef Dohnal

(Brno, Česká republika / Astana, Kazachstán)

Brno, Česká republika / Trnava, Slovenská republika)

Abstrakt:

Článek se zabývá problematikou pojetí času v románu V. Pelevina *Svatá kniha vlkodlaka*. Kategorie času je jedna z hlavních kategorií tohoto díla. Autoři charakterizují funkci času a prostoru v díle a zkoumají lexikální prostředky zachycení kategorie času, vyčleňují jednotlivé lexémy a provádějí kvantitativní analýzu jejich užití v románu. Spisovatel si pohrává s událostmi i místy a časem děje a uvádí je do složitých vztahů. Vykreslení času a prostoru v románu není zrcadlovým odrazem reálného času a reálného prostoru – autor v naraci využívá úryvky času a mění místa děje (díleční chronotopy), čímž sice narušuje časovou a prostorovou kontinuitu narace, současně však odkazuje ke kontinuitě lidského bytí. Časté odkazy na události a hrdiny jiných Pelevinových děl ukazují na to, že autor rekonstruuje myšlenky, které vyjádřil již dříve v jiných dílech. Zvláštnosti obrazovaného chronotopu dokazují, že Pelevin tímto způsobem vytváří a současně přesahuje postmodernistický text.

Klíčová slova:

V. Pelevin; *Svatá kniha vlkodlaka*; čas; prostor; chronotop; lexém; postmodernismus

Abstract:

The article discusses the use of the time concept in Pelevin's work *The Sacred Book of the Werewolf*. The category of time is one of the leading categories of this work. The authors try to characterise the function of time and space in the novel and study the lexemes expressing the categories of time making also a quantitative analyse of them. The writer plays with events, with space and time and puts them into a complicated interaction. The depiction of time and space in the novel does not reflect any real time and space—Pelevin in his narration uses passages of time and changes the space (builds partial chronotopes) violating the temporal and spatial continuity of narration which, on the other hand, helps him to suggest a continuity of human being. Frequent references to the events and heroes of other works by Pelevin show that the writer reproduces again the thoughts that were expressed in his other works earlier. The specific features of the depicted chronotope prove that Pelevin creates a postmodern text transcending it at the same time.

Key words:

V. Pelevin; *Sacred Book of the Werewolf*; time; space; chronotope; lexeme; post-modernism

Filologické bádání se často zaměřuje na výzkum kategorií uměleckého času a prostoru v literárních dílech. Tak se například v dílech D. Lichačeva¹, J. Lotmana², V. Toporova³ a j. analyzují prostředky vyjadřující tyto kategorie a zvláštnosti poměru uměleckého času a prostoru, chronotopu, gramatického a koncepčního času. Známí badatelé a literární vědci jako např. M. M. Bachtin⁴ a další analyzují roli časových vztahů ve vytváření umělecké postavy nebo v určení žánrové rozmanitosti uměleckého díla a pomáhají tak rozšířit možnosti identifikovat koncepční pojetí světa, které tvoří základ nalézání smyslu a významu literárního díla. Některé práce si přitom někdy všímají jenom modifikací uměleckého času a uměleckého prostoru (jejich strukturních zvláštností, způsobů jejich podání konkrétními jazykovými prostředky, souladu s reálným prostorem a časem). Domníváme se, že je nutné pamatovat na to, že se kategorie času podřizuje významnějšímu faktoru – úmyslu, záměru spisovatele (ať již racionálně vnímanému nebo i jen nevědomky uplatňovanému). Konkrétní

- 1 LICHAČEV, D. S.: *Izbrannyje raboty: v 3 t.* Leningrad: Chudožestvennaja literatura, 1987, T. 1, s. 490–557.
- 2 LOTMAN, Ju. M.: *Ob iskusstve.* Sankt-Peterburg: Iskusstvo, 2000.
- 3 TOPOROV, V. N.: *Tekst, semantika i struktura.* Moskva: Nauka, 1983, s. 227–284.
- 4 BACHTIN, M. M.: *Voprosy literatury i èstetiki.* Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1975, s. 234–407.

prostředky, které jsou spojeny s poetikou toho či jiného literárního artefaktu a s tvůrčí individualitou autora, zahrnující i chronotop vytvářený v díle, jsou pouze funkčními články utváření a při interpretaci pak pochopení modelu světa nebo jeho části tak, jak je v literárním díle zachycen.

V. Pelevin zobrazuje jako hlavní postavu románu *Svatá kniha vlkodlaka lišku-
-vlkodlaka A Čůri*, která prožila (a skvěle pamatuje) události nejméně dvou tisíciletí, přičemž ji spojuje s nejstarším řemeslem prostitutky, což může svědčit o úmyslu spisovatele pohlédnout na život ze specifické perspektivy hrdinky, která zná život nejen z jeho vnější jevové stránky, ale i ze stránek skrytých, skrývaných až intimních, které se navíc v průběhu času příliš nemění. Profese prostitutky, která pootevřívá tajnosti lidské duše, které jsou neviditelné pro představitele jiných profesí (vzpomeňme např. postavy prostitutek u F. M. Dostojevského, M. P. Arcybaševa, L. N. Tolstého, L. N. Andrejeva) a zapojení do struktury románu také *Sútry srdce*, jednoho ze základních buddhistických textů, zjevně ukazuje spisovatelovu tendenci pohlédnout na existenci světa a člověka ve světě z obecnějšího hlediska. Pelevin si takovou hlavní postavu nevybírá náhodou: liška a ještě k tomu vlkodlak navozuje ideu pozice mezi lidským a zvířecím, momentálním a trvajícím či dokonce věčným, reálným a ireálným až mýtickým, umožňuje pohyb v prostoru natolik širokém a disparátním, jak jen to odpovídá autorskému záměru. Hlavní postava – liška – a její pohyb v čase a prostoru (ať již líčený jako faktický, anebo naopak jako přesun v čase a prostoru odehrávající se v jejím vnitřním světě, ve vzpomínkách a představách) strukturuje jak prostor, tak i čas literárního díla a přitom jakoby vše koordinuje, sjednocuje do jednoho ohniska. Volba lišky-
vlkodlaka je postup, který umožňuje spisovateli střídát základní individuální chronotop (Moskva na počátku 21. století tak, jak ji aktuálně prožívá hlavní hrdinka) se všemi ostatními chronotopy a přecházet z víceméně objektivního času „hic et nunc“ do subjektivního času evokovaných vzpomínek.

V linii lišky tak dochází ke konfrontaci krátkodobého, lineárního, trvajícího jeden lidský život a dlouhodobého, cyklického (vzpomeňme na rozhovor lišky se Žlutým Pánem, vzpomeňme na výraz *bezocasá opice*, který kromě jiných konotací odkazuje také na cyklus lidské evoluce), s mnohými pokoleními spojeným „lidsky pozemským“ chronotopem. Závěrečná konfrontace *Sútry srdce* s jejím „kosmickým“ chronotopem a chronotopem vlkodlaků povznáší román na téměř kosmologickou, filozofující úroveň. Temporální osa románu o délce dvou tisíců let otevírá úplně jiný pohled na jednotlivá období a události lidského života – místo několika desítek let individuálního osudu se otevírá souvislá linie, která vede od narození Ježíše až po první čtvrtinu 21. století. Podobně se tak z vůle spisovatele děje i s prostorem – ten, i když jde především o území Ruska, fakticky (a text románu na to často upozorňuje) zahrnuje euroasijský kontinent, především poukazuje na Čínu a částečně na území spojená s buddhismem.

Temporální struktura románu je zlomková a z hlediska návaznosti a „logické“ posloupnosti narace neuspořádaná: platí to jak pro různé momenty ze života A Čůri, tak – později – i jejího partnera Alexandra Serého. V hledáčku spisovatele se nacházejí události přibližně dvou tisíciletí. Dějové linie spojené s hlavními hrdiny i posloupnost epizod se v textu románu liší od reálné chronologické posloupnosti událostí. Napřed je „komentář odborníka“, dále se vypráví o osudu hrdinky A Čůri, konkrétně o tom, jak se přepravuje v 19.40 hodin taxíkem do hotelu, následuje epizoda s petrohradským mecenášem, který jí ve 13. roce daroval pečeť, popis doby, kdy «... в моде были театральные движения души, из за чего, кстати, случились Первая мировая война и русская революция».⁵ historka o náměstkovi Sihaje, který uprchlého velitele stráže hledal, názory střídající Duni z Balčugu, baru v hotelu dnešní Moskvy. Můžeme tedy mluvit o narůstání neuspořádanosti a vkrádání se motivů neuspořádanosti, jistého zmatku, zdánlivě chaosu, který významně přerůstá výchozí chronotop narace. Je tedy zřejmé, že textem „odhalovaný“ význam nemůžeme omezit na románem zmiňované dílčí chronotopy, ať už je to Moskva na počátku 21. století, severní oblasti Ruska nebo Čína v období uváděných císařů, ale že se spisovatel pokouší vyslovit cosi trvalejšího a obecnějšího, co dílčí chronotopy přesahuje a současně propojuje, neboť ty to jen demonstrují konkrétními projevy, jejichž podstata je stejná a trvalá.

Jedním ze základních jazykových prostředků vyjádření kategorie času v románu je „časový“ lexikon, který je bezprostředně spojen s událostmi, místem a časem dějů, které jsou spjaty s hrdiny románu, nebo ve kterých se nacházejí v okamžiku vyprávění. Kromě samotných lexikálních jednotek sémanticky spojených s kategorií času, k prostředkům k jeho vyjádření můžeme zařadit i gramatické tvary času.

Kromě lexikálních a gramatických forem času patří k prostředkům vyjádření kategorie času také aspekty jeho určení, které mohou jednoznačně poukazovat na dobu děje, tedy na ten či onen časový plán, a mohou také mít retrospektivní nebo prospektivní charakter a vytvářet pozadí sdělení⁶. Tak si například v textu románu můžeme všimnout, že specifikum temporální organizace textu je určeno zejména dvěma aspekty: 1. Současné (ontologickým nebo objektivním časem); 2. Minulé (psychologickým nebo subjektivním časem). V komentáři odborníka otevírajícím dílo figuruje datum rukopisu, které bylo nalezeno na hard disku notebooku: «Настоящий текст, известный также под названием «А Хули», является неумелой литературной подделкой, изготовленной неизвестным автором в первой четверти XXI века»⁷. Nebo jiný příklad: «Клиент, на которого меня нацелил бармен

5 PELEVIN, V. O.: *Svjaščennaja kniga oborotnja*. Moskva: Èksmo, 2004, s. 4. V českém překladu O. Mrázka: PELEVIN, V.: *Svatá kniha vlkodlaka*. PLUS, Praha 2011.

6 GALPERIN, I. R.: *Izbrannyje trudy*. Moskva: Vysšaja škola, 2005, s. 82.

7 PELEVIN, V. O.: *Svjaščennaja kniga oborotnja*. Moskva: Èksmo, 2004, s. 6.

*Серж, ждал в Александровском баре «Националя» в семь тридцать вечера. Было уже семь сорок, а такси еле ползло, перемещаясь из одной пробки в другую»*⁸. Jak je vidět z tohoto příkladu, v textu díla je použito také objektivně čas definující slovní spojení „v sedm třicet večer“, „sedm čtyřicet (večer)“, které vyjadřuje (z hlediska textu) ontologický, objektivní čas. Tyto příklady umožňují usuzovat o reprezentaci ontologického nebo objektivního času, který je v textu pojmenován konkrétně, kvantitativně slovní konstrukcí „první čtvrtletí 21. století“, která odkazuje čtenáře k současným reáliím, příběh však již podávají jako uzavřený, ukončený, neboť jeho hlavní aktérka textem v notebooku nadále nedisponuje, text tedy nemůže pokračovat. Kategorie minulosti, přítomnosti a budoucnosti vyjadřované v textu tudíž platí pouze pro interní chronotop textu jako časově ohraničený, definitivně ukončený fenomén.

Pelevin přitom kontaminuje hrdinčino vnímání současnosti minulostí, jako by vytvářel specifický obraz světa, ve kterém mizí hranice mezi objektivním a subjektivním, mezi minulým a současným, mezi individuálním a obecným. Tento syntetizující obraz trvalého (podstaty), které je zobrazováno skrze „události“ (dobové, zobrazované v konkrétním aktualizovaném dílčím chronotopu) aktualizované ve vědomí postavy, je konstruován ve vědomí a vnímání hrdinů prostřednictvím asociativního spojování událostí z různých dílčích chronotopů, což ústí do filozofujících úvah postav, do vnitřních monologů. Například «*Вообще-то я о них думаю редко. Я только знаю, что они хранятся где-то там, в черной пустоте, и к ним в любой момент можно вернуться. Убедиться лишний раз, что решения у них нет. Если поразмыслить над этим, приходишь к интересным выводам.*

*Допустим, я решу их. Что тогда? Они просто исчезнут — то есть уплывут навсегда в то самое небытие, где и так хранятся большую часть времени. Будет только одно практическое следствие — мой ум перестанет вытаскивать их из этой черной пустоты. Так не состоят ли мои неразрешимые проблемы единственно в том, что я про них думаю, и не создаю ли я их заново в тот момент, когда про них вспоминаю?»*⁹.

Čas, ve kterém probíhá aktuální život hrdinky v románu (čas vyprávění), a čas, který je obsahem jejího vědomí (vyprávěný čas), je různý. Díky volbě hrdinky tak Pelevin vytváří prostor pro zobrazování jakéhosi zobecňujícího abstraktního chronotopu bytí v tisíciletích, v němž se konkrétní a individuální stává jen realizací něčeho principiálního a trvalého, co již dávno *bylo* a *co je* a i nadále *bude*, jen vždy v jiných „rekvizitách“ příslušných dílčímu chronotopu, v němž k dané aktualizaci došlo/dochází/dojde. Pelevin předpokládá, že čtenář je přemýšlejší a hledající, že si

8 Там же, с. 112.

9 Там же, с. 59.

dokáže složit mozaiku chronotopů a že se dobere i významu, který z jejich zobrazování plyne.

Častými jazykovými prostředky, reprezentujícími kategorií času, jsou následující lexémy, ve kterých je význam temporality markantou jak v bezprostředním a objektivně fyzickém/fyzikálním, tak i v subjektivním autorském užití. Frekvenci výskytu těchto lexémů v Pelevinově románu *Svatá kniha vlkodlaka* uvádíme v následující tabulce:

Lexém	Frekvence použití
čas/doba	104×
okamžik	7×
sekunda (vteřina)	7×
minuta	17×
hodina	11×
den	34×
měsíc	6×
rok	5×
století / dlouhé období	5×

Lexém „čas“ je ve výkladovém slovníku ruského jazyka uveden v následujících významech: «... одна из форм (наряду с пространством) существования бесконечно развивающейся материи, как последовательная смена ее явлений и состояний», «Промежуток той или иной длительности, в который совершается что-н., последовательная смена часов, дней, лет», «*Определенный момент, в который происходит что-н.*», «*Период, эпоха*», «*Подходящий, удобный срок, благоприятный момент*»¹⁰.

V textu díla je tento lexém zastoupen ve všech svých významech: «*Настоящий текст, известный также под названием «А Хули», является неумелой литературной подделкой, изготовленной неизвестным автором в первой четверти XXI века*»¹¹. Tady má lexém „čas“ význam „období, epocha“. «*Протокол подлинный, все печати и подписи на нем присутствуют, хотя неизвестно точное время его составления*»¹² s významem «...промежуток той или иной длительности, в который совершается что-нибудь»¹³. «*Он сильно изменился за время, пока мы не виделись*»¹⁴ a «*Когда эта книга была уже почти дописана, я встретила*

10 OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. Ju.: *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Az", 1992, s. 67.

11 PELEVIN, V. O.: *Svjaščennaja kniga oborotnja*. Moskva: Èksmo, 2004, s. 3.

12 Там же, с. 86.

13 OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. Ju.: *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Az", 1992, s. 67.

14 PELEVIN, V. O.: *Svjaščennaja kniga oborotnja*. Moskva: Èksmo, 2004, s. 47.

*Михалыча во время велосипедной прогулки*¹⁵ – význam „určitý okamžik, ve kterém se něco děje“ je lexému „čas“ přisouzen také. «*При нем из мужского организма выбрасывается особенно много жизненной силы, и это лучшее время для сбора энергии*»¹⁶ – význam «подходящий, удобный срок, благоприятный момент»¹⁷ analyzujeme lexemy «vhodný čas» tady má lexém.

Vyjdeme-li z výše uvedených příkladů, pak můžeme konstatovat, že čas není v románu jen objektivní jednotkou, ale i subjektivní autorskou kategorií, která umožňuje uspořádat, organizovat celý text románu.

Podle slovníků se lexém „okamžik“ používá ve významu: „okamžik, velmi krátký úryvek času“¹⁸. V Pelevinově díle se objevuje ve svém přímém významu: «*А в следующий миг туча рухнула на меня*»¹⁹.

Lexém „sekunda/vteřina“ má význam 1/60 minuty, základní jednotka času v Mezinárodním systému jednotek. A také se používá ve významu „nyní, velmi brzy, anebo přímo teď“²⁰. V analyzovaném díle můžeme najít použití tohoto lexému jak v prvním, tak i druhém významu slova: «*Прошла секунда*», «*Чтобы обладать истиной, надо ее постоянно видеть — или, другими словами, понимать вновь и вновь, секунда за секундой, непрерывно*»²¹.

Lexém „minuta“ je spisovatelem použit ve svém hlavním významu – 60 sekund: «*Затем, стараясь не спешить, сосчитала до трехсот (пять условных минут) и открыла дверь*»²².

Lexém „hodina“ je použit v několika významech – „interval času“, „doba, čas“, „čas určený k něčemu“²³. V díle nacházíme např. následující příklady užití tohoto lexému: «*Но быстро все равно не вышло — я подбирала фотографию почти час*», «*Час двести долларов*»²⁴.

Lexém „den“ je také užit v několika významech: „část dne od východu do západu Slunce, mezi ránem a večerem, „totéž jako celý den (24 hodin)“, „doba, období“²⁵: «*Меня за день знаешь сколько раз обижают?*», «*В жизни каждый день надо узнавать что-то новое*», «*Кроме того, хочу подчеркнуть, что на сегодняшний день нам*

15 Там же, с. 11.

16 Там же, с. 37.

17 OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. Ju.: *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Az", 1992, s. 67.

18 Там же, с. 159.

19 PELEVIN, V. O.: *Svjaščennaja kniga oborotnja*. Moskva: Èksmo, 2004, s. 177.

20 OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. Ju.: *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Az", 1992, s. 224.

21 PELEVIN, V. O.: *Svjaščennaja kniga oborotnja*. Moskva: Èksmo, 2004, s. 184.

22 Там же, с. 75.

23 OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. Ju.: *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Az", 1992, s. 707.

24 PELEVIN, V. O.: *Svjaščennaja kniga oborotnja*. Moskva: Èksmo, 2004, s. 154.

25 OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. Ju.: *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Az", 1992, s. 87.

не известно ничего конкретного о программе и целях террористической группы под названием «Same Shi'ite Different Fight», равно как и о шиитском подполье в Англии»²⁶.

Lexém „měsíc“ se užívá ve svém prvním významu „jednotka určení času podle slunečního kalendáře: «Зато я ходила на работу только раз в месяце»²⁷.

Lexém „rok“ je zastoupen v následujících významech: „interval času v délce 12 měsíců“, „interval času, který trvá nějaké množství let“²⁸. Například: «... в странах золотого миллиарда люди откладывают деньги целый год, чтобы на пару недель приехать в твой кокосовый рай»²⁹, «Мало ли, думал я, может быть, ты просто хорошо сохранилась, а на самом деле тебе уже лет двадцать пять или даже под тридцатник, и ты комплексуешь по этому поводу, как большинство девочек»³⁰.

Lexém „století“ se užívá ve významech „interval v délce sto let“, „historické období, epocha, která je něčím charakteristická (z hlediska výroby, vědy, sociálního)“ a „život (ve 3 významech), něčí existence“³¹. V textu díla nacházíme následující příklady, které reprezentují různé významy tohoto lexému: «Воспоминание было живым и страшным — мне даже показалось на миг, что весь двадцатый век просто примерещился мне от жары и нехватки кислорода, а на самом деле я так и бегу из последних сил от пьяных буденновцев, гонящих меня к смерти по пыльной дороге»³², «век мечей и секир»³³.

Pokud vyjdeme z analýzy faktického lexikálního materiálu a statistického výpočtu frekvence užití toho či jiného lexému s temporálním významem, můžeme učinit následující závěry: velmi vysokou frekvenci má lexém „čas“, který byl v celém díle autorem užít 104krát. Navíc můžeme konstatovat, že ze všech námi sledovaných lexémů použitých v románu, je tento lexém, podle našeho názoru, nejnaplněnějším v sémantickém plánu a současně mnohovýznamovým.

Zdá se, že čas, resp. plynutí času, jenž je naplňován adekvátně „rekvizitám“ té které doby, je základní dimenzí tvořící celistvost díla, jelikož samotný pojem „čas“ vystupuje jako základ tvořící obraz světa; vždyť čas (chronos) je nejen důležitým atributem kategorie bytí, ale podle mnohých aspektů, jimiž se projevuje, bývá s bytím ztotožňován.

26 PELEVIN, V. O.: *Svjaščennaja kniga oborotnja*. Moskva: Èksmo, 2004, s. 119.

27 Там же, с. 24.

28 OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. Ju.: *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Az", 1992, s. 37.

29 PELEVIN, V. O.: *Svjaščennaja kniga oborotnja*. Moskva: Èksmo, 2004, s. 294.

30 Там же, с. 112.

31 OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. Ju.: *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Az", 1992, s. 29.

32 PELEVIN, V. O.: *Svjaščennaja kniga oborotnja*. Moskva: Èksmo, 2004, s. 89.

33 Там же, с. 94.

Čas v bytí, ve vnímání a vědomí hlavní hrdinky díla je přirozenou a nezbytnou podmínkou života, je to i sám život s jeho plynutím a jevením se ve fyzických, filozofických i biologických projevech. Čas je pro román natolik podstatnou kategorií, že pronikl do všech jeho sfér, hrdinové na něj nekoncentrují pozornost, nevšímají si ho, i když neustále existují ať již vědomě či nevědomě v různých časových horizontech, které se ovšem promítají do časového kontinua narace tak, že jsou zpřítomňovány/reflektovány v psychickém kontinuu, tj. ve vědomí, v myšlenkách a vzpomínkách vyprávějího subjektu. Aktualizace a rozlišení různých časových rovin se na úrovni jazykových prostředků realizuje např. pomocí protikladu příslovce „*nyní/zpočátku*“ a příslovci „*pak/potom*“, aby byla zjevná posloupnost zobrazovaných dějů, někdy je označována i délka jejich trvání (např. pomocí příslovce „*dlouho*“). Svědčí o tom často pasáže, v nichž probíhá „přepínání“ z jedné časové roviny do druhé, například: «*Сначала поговорить по душам, а потом заморочить, иначе с людьми нельзя*»³⁴ nebo «*Как всегда, после безумного и бесстыдного гонконгского рандеву мы долго отдыхали*»³⁵.

Hlavní hrdinka se nachází ve stále plynoucím kontinuu „*nyní*“, tj. v čase vyprávění, do něhož si volně přivolává takové události z minulosti, jež nějak s „*přítomností*“ souvisejí, mohou ji osvětlit, mohou v ní něco z minulého aktualizovat atp., např.: «*Я часто задумывалась, что это за собака, которая отстоит от волка так же далеко, как волк от лисы. Мифологических параллелей было множество, но сама я никогда не встречала такой странной разновидности оборотня. Этот иссиня-черный пес казался безобидным существом, но я нутром чуяла грозную тайну, которая в нем крылась. Все выяснилось случайно.*

День начался с легкой ссоры. Мы выбрали в лес погулять, у ourselves на поваленное дерево, и я решила развлечь его, исполнив старинную китайскую песню на стихи Ли Бо «Луна над горной заставой»»³⁶.

Taková organizace narace spočívající v aktualizaci dílčích (minulých) chronotopů v plynoucím chronotopu základním (začátek 21. století), organizace zdánlivě až chaotická a co do zachycené časové perspektivy dvou tisíciletí nemožná z hlediska délky životní zkušenosti jediného člověka, nutně předpokládá jako vypravěče nikoli „obyčejného člověka“, ale bytost schopnou sevřít svým bytím tak dlouhý časový úsek – Pelevinova volba padla na lišku-vlkodlaka. Takovéto časové i prostorové rozpětí odpovídá autorské koncepci, jeho záměru koncentrovat se na „nadčasové“, na trvání podstaty bytí a její projevování/uplatňování se v konkrétních dobových „rekvizitách“. Platí to pak nejen pro lidský svět, ale i svět přírodní – stačí připomenout, že např.

34 Там же, с. 66.

35 Там же, с. 92.

36 Там же, с. 287.

intenzita těžby ropy v románu nezávisí na moderní technologii, ale na výsledcích magického rituálu, v němž hlavní roli hraje kravská lebka. Pelevin tak koncentruje tematický materiál kolem jím vytvořených sémantických „uzlů“, k nim váže určitý komplex dějů, které jsou jen podmíněně vzájemně propojeny.

Co více, časté odkazy na události a hrdiny jiných Pelevinových děl nás navádějí na úvahy o tom, že spisovatel opětovně obrací pozornost čtenáře k tématům, která již byla dotčena jinde. Tak v poslední třetině románu prochází Alexandr transformací, kvůli které se mění jeho zvířecí podoba, a hrdina si uvědomuje, že se stává mýtickým psem vzpomenutým v *Generation P*. Kromě toho je sám příběh Alexandra vylíčen v Pelevinově povídce *Problém werwolfa ve středním pásmu* (Проблема верволка в средней полосе). Když v textu románu nacházíme takové souvislosti vzájemně propojené s jinými díly, můžeme s určitostí hovořit o podmíněných prostorově časových a tematických spojeních, která rozšiřují význam tohoto díla. Takové fungování času a prostoru Pelevinových textech se zdá být jednotlicím specifickým rysem výstavby jeho uměleckých textů.

Při komplexním pohledu na prostředky aktualizace uměleckého času na materiálu románu V. Pelevina *Svatá kniha vlkodlaka* můžeme vyvodit závěr, že základní funkční rolí kategorie času v autorově pojetí (v textu tedy i lexémů času jako jejího základu) je tvorba báze pro utváření obrazu časoprostorové univerzality světa. Pelevin zjevně záměrně používá různé časové roviny, aby hlouběji pochopil bytí v jeho dlouhodobé kontinuitě, přičemž se zdá, že čas je pro něho jednak kontinuální kategorií propojující minulé i přítomné a předpovídající/předurčující budoucí, jednak pak kategorií jen vnějškově oddělující události od sebe navzájem a stavějící je na jakousi časovou přímku – vždyť vědomí s nimi může zacházet zcela libovolně: vyvolat je či potlačit, mísit minulé i budoucí, včlenit minulé do současného atp. Stejně pak propojuje prostorové dimenze – vždyť hlavní hrdinka románu (díky dlouhé době svého života) žila v nejrůznějších místech planety a volně se spojuje se svými přítelkyněmi kdekoli na světě – takže kromě univerzální časové linie i pozemský prostor nabývá univerzálního obecného charakteru, který – stejně jako čas – je v konkrétním místě jen charakterizován určitými dobově charakteristickými „rekvizitami“ a navíc lze každé místo znovu přivolat do hrdinčiných vzpomínek. Každý dílčí zachycovaný chronotop se tak v autorově pojetí stává jen konkrétní realizací univerzálního chronotopu planetárního bytí.

Častý přesun mezi dílčími chronotopy v myšlenek hrdinů umožňuje Pelevinovi pohlédnout na dění, jehož jsou obě hlavní postavy románu účastny, jakoby zpovzdálí, odtažitěji. Jako by chtěl čtenáři v celém románu (odehrávajícím se v definovaném časovém intervalu) na příkladu hrdinky, jejíž vědomí osciluje mezi „přítomností“ a různými jinými časovými a prostorovými dimenzemi nekorespondujícími s touto „přítomností“ ukázat, jak rozdvojené může být (lidské?) bytí a vědomí a jak víceméně

jednotný je obsah bytí bez ohledu na to, v jakém konkrétním chronotopu je právě realizován.

Shrneme-li tedy výsledky analýzy textu Pelevinova díla, můžeme říci, že temporalita a prostorovost textu je aktualizována různými prostředky, které realizují umělecký záměr celého díla. Prvoplánová (postmoderní?) fragmentárnost (odkazy k řadě dílčích velmi odlišných a svým charakterem disparátních chronotopů stejně jako zdánlivá alogičnost jejich aktualizace) je díky volbě sjednocujícího subjektu narace a jeho vnitřního světa, v němž (a to jak díky jeho fyzické dvoutisícileté existenci, tak díky schopnosti vyvolat, zpřítomnit ve svém vědomí kteroukoli minulou situaci) dochází k integraci různých časových i prostorových dimenzí, překonávána a do jisté míry konfrontována se svým opakem – sugerováním existence kontinuálně existujících atributů bytí, jež jsou imanentně vlastní všem zdánlivě disparátním dílčím chronotopům. Odkazováním k tomuto univerzálnímu chronotopu Pelevin překonává postmoderní poetiku a v překvapivě celostním pojetí modelu kontinuity bytí světa směřuje k jejímu popření.

O autorech

Asel Orazgalijevna Abaganova, Masaryk University,
Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies,
Brno, Czech Republic,

L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Faculty of Philology, Department of Russian Philology,
Astana, Republic of Kazakhstan, abaganova.a@list.ru

Josef Dohnal, Masaryk University,
Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies,
Brno, Czech Republic,

University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava,
Faculty of Arts, Department of Russian Studies,
Trnava, Slovak Republic, josef-dohnal@volny.cz

